

MAQSUD SHAYXZODANING “JALOLIDDIN MANGUBERDI” TRAGEDIYASINING TAHLILI VA UNING 8-SINFDA O’QITILISHI

Abdusoliyeva Shahnoza

Zokirova Rayhona

Samarqand davlat universiteti Kattaqo’rg’on filiali talabalari

Annotatsiya Ushbu maqolada Maqsud Shayxzodaning “Jaloliddin Manguberdi” tragediyasining syujetiga alohida to’xtalib o’tiladi. Asarning bosh qahramoni Jaloliddin Manguberdi nomi va jasorati haqida iliq so’zlar bilan tilga olingan. Sinflarda o’qitilishi bo’yicha tavsiyalar berib o’tiladi. Asarning umumiy g’oyasi, uning o’quvchilarga ta’siri haqida gap ketadi

Kalit so’zlar: Tragediya, Maqsud Shayxzoda, 8-sinf darslik, Jaloliddin Manguberdi.

Tragediya adabiyotning dramatik tur janrlaridan biri bo’lib, uning lug’aviy ma’nosi yunoncha tragos echki, ode qo’shiq; tragediya “echki qo’shig’i” ma’nosini anglatadi. Echki qayoqda-yu, fojiali sahna asari qayoqda, deb o’ylashingiz mumkin. Aslida, yuqoridagi so’zlarning zamirida haqiqatga yaqin ma’no bor: qadim yunonlarda hosil xudosi Dionis sharafiga xalq bayramlari o’tkazilgan. Bu bayramlarda echkilar so’yilib dasturxonga tortilgan. Qiziqchilar esa echki terilarini yopinib, turli sahna tomo- shalarini ko’rsatishgan. Bunday jaydari qiziqchilarni tragoslar deyishgan. Keyinchalik bu so’z oqibati fojia bilan tugaydigan sahna asarlariga nisbatan qo’llanila boshlagan.

Maqsud Shayxzoda nomi nafaqat o’zbek kitobxonlari, balki qardosh ozarboyjon o’quvchisi uchun ham ardoqli nomdir. Chunki iste’dodli shoir Ozarboyjon diyorida tug’ilib, ijodkor sifatida O’zbekistonda, o’zbeklar bag’rida ulg’aydi, atoqli qalam sohibi sifatida kamol topdi, o’zbek adabiyotining XX asrdagi ulkan namoyandasiga aylandi. Ikki xalqning farzandi bo’lmish Maqsud Ma’sum o’g’li Shayxzoda 1908- yil- da Ozarboyjonning Agdash (Oqtosh) shahrida shifokor oilasida tug’ildi. Boshlang’ich va o’rta ma’lumotni o’zi tug’ilgan shahrida olgach, Boku Oliy pedagogika insti- tutiga sirdan o’qishga kiradi. 1925- yildan boshlab Dar- banddagi 1-bosqich Ozarboyjon maktabida,

Bo'ynoq- dagi ta'lim va tarbiya texnikumida o'qituvchi bo'lib ishlaydi. 1927- yilda aksilinqilobiy tashkilot a'zosi sifati- da qamoqqa olinib, 1928- yilning fevralida Toshkentga surgun qilinadi. Maqsud Shayxzoda Toshkentga kelgach, turli gazeta-jurnallarda adabiy xodim, 1935-1938-yillarda O'zbekiston Fanlar komiteti qoshidagi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim, 1938- yildan vafotiga qadar Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika instituti (hozirgi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti)ning o'zbek mumtoz adabiyoti kafedrasida dotsent vazifasida xizmat qildi.

Taniqli yozuvchi Maqsud Shayxzoda “Jaloliddin Manguberdi” tragediyasini 1944-yilda, ikkinchi jahon urushining qizg'in bir davrida yaratdi. Asar o'tmishda o'zga yurt bosqinchilariga qarshi xalqimiz olib borgan mardonavor kurashning yorqin sahifalarini sahna asari shaklida yoritish va uni xalqimizning fashizm bilan olib borgan kurashi o'rtasidagi tarfkashlikni ko'rsatish borasida muhim targ'ibiy-tarbiyaviy ahamiyat kasb etdi.

Ushbu tragediya 1945- yilning yanvarida Hamza no- midagi O'zbek davlat akademik drama teatri (Hozirgi O'zbek Milliy akademik drama teatri)da sahnalashtirildi va tez orada tomoshabinlar, jamoatchilik e'tiborini qozondi. Akademik yozuvchilarimiz Oybek va G'afur G'ulom: “Ko'pdan bu yon uzun umrli, badiiy salmoqdor sahna asarlarini orzu qilar edik. “Jaloliddin” bu orzumizga javob berishga qodir”, - deya e'tirof etganlar.

Tragediya g'oyasi bilan tanishar ekanmiz, unda M.Shayxzodaning shoirlik, zukko olimlik mahorati namoyon bo'lganini ko'ramiz. Asar she'riy shaklda yozilgan. Bu usul esa spektakldagi holatlarni aniq-oydin, personajlar xarakterini ta'sirchan, jozibador tasvirlash imkonini bergan. Tragediya matni bir nafasda o'qiladi va u kishiga kuchli ta'sir qiladi, epizodlar va eng murakkab sahnalar ham o'quvchi ongiga borib yetadi. Asarning bosh qahramoni Jaloliddin Manguberdi obrazi, uning insoniy qiyofasi halol-pokligi, dushmanga shafqatsizligi, mar- dona xarakteri o'quvchida ham, tomoshabinda ham zo'r taassurot qoldiradi.

Asar o'zining falsafiy ruhi va badiiy tasvirdagi til jozi- badorligi bilan kishi e'tiborini tortadi. Tragediyada asar qahramoni tarixiy haqiqat va badiiy to'qimaning o'zaro munosabati haqida to'xtaladigan bo'lsak, muallifning tari- xiy shaxs va uning badiiy

obrazi tasviri hayotiy ko'rinish olgan. Jaloliddin Manguberdi xatti-harakati, uning gap-so'zlari, muomala tarzi tarixiy muhit bilan uyg'un ravishda namoyon bo'ladi. Jaloliddinning otasi Muhammadshoh, amir Badriddin, Yaroqbek kabi Vatanga xiyonat yo'liepizodlari nihoyatda ta'sirchan, hayotiy chiqqan. Tragediyada Jaloliddin Manguberdi qiyofasi ko'proq asardagi boshqa obrazlar orqali ochilgan.

Asardagi Jaloliddin Manguberdi shaxsi, uning taqdiri hozirgi kungacha kishilarni hayratga solib kelyapti. Buyuk sarkarda, mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashgan Jaloliddin Manguberding to'liq ismi Jaloliddin ibn Alovuddin Muhammad bo'lib, Xorazmshohlarning so'nggi hukmdori hisoblanadi. Jaloliddin otasining harbiy yurishlarida qatnashadi va o'zining jasur jangchi, iste'dodli sarkardalik qobiliyatini namoyish etadi. Mo'g'ul istilochilarining haybatidan cho'chigan otasi Muhammadshoh dushmanga qarshi kurashish o'rniga, go'yo mamlakat xalqi hayotini saqlab qolish bahonasida Samarqandni tashlab orqaga chekinadi. Kaspiy dengizi bo'yidagi Obeskun shahriga yo'l oladi, u yerdan panohtopadi. O'g'li Jaloliddinning da'vat-u undovlari ham foyda bermaydi. Yosh sarkarda kuchli mo'g'ul qo'shiniga qarshi bir o'zi kurashga o'tlanadi. O'ziga yaqin xon-u beklar va lashkarboshilarning boshini qovushtirib jangga kiradi. Jaloliddin o'z qo'shini bilan eng kuchli mo'g'ul lashkarlarini yengib, dushmanga qiron keltiradi, umrining oxirigacha Vatanimiz hududini yovdan tozalashga harakat qiladi. Sohir sarkarda, haqiqatgo'y, vatanparvar Jaloliddin o'z davrida, keyingi davrlarda tarixchi olimlar, shoir va adiblar tomonidan sharaflandi. Buyuk davlat arbobi, Vatan fidoyisi haqida ko'plab tarixiy kitoblar, she'r-u dostonlar bitildi. Buyuk tarixchi Shahobiddin Muhammad al-Nasaviyning "Tarixi Jaloliya", Mirxondning "Ravzat us-safo" asarlarida Jaloliddin Manguberdi hayoti va faoliyatini mufassal yozib qoldirganlar. Buyuk sarkarda haqida ko'plab tarixiy, badiiy asarlar yaratildi. Mamlakatimizda Jaloliddin Manguberdi xotirasi abadiylashtirildi. O'lkamizda qahramon tavalludining 800 yilligi keng nishonlandi. Uning yurti Xorazmda Jaloliddin Manguberdiga haykal o'rnatildi, yirik ko'cha, maydonlar, maktab va muassasalarga uning nomi qo'yildi. 2000-yilda oliy darajadagi harbiy mukofot <<Jaloliddin Manguberdi>> ordeni ta'sis etildi, ushbu orden bilan davlatimiz mudofaa qudratini mustahkamlashga ulkan hissa qo'shgan harbiylar taqdirlanadigan bo'ldi.

U drama yozishdayam qalami o'tkir yozuvchilardan edi.uning "Jaloliddin Manguberdi" dramasi ham adabiyot darsliklarining 8-sinf darsligi tarkibiga kiritilgan. Asarni o'qitishda uning turli jihatlariga e'tibor berish kerak. Bolalarda buyuk bobomiz to'g'risida iliq fikrlar qoldirish, vatan himoyasi uchun kurashish hislarini uyg'otish lozim. Asar qahramonlarining xususiyatlari, e'tiqod masalalari, urush motivlari bilan bolalarni yaqindan tanishtirish lozim. Bunda bizga turli xil metod, usul va texnologiyalar qo'l keladi.

Xulosa qilib aytganda bizning buyuk o'tmishimizda shunday buyuk ajdodlarimiz o'tgan. Ularning merosini avaylash bizning ham farzimiz ham qarzimizdir. O'quvchilarda asarga bo'lgan qiziqish uyg'onishi lozim. Chunki ular ajdodlarimizning tarixini o'rganuvchi va o'zidan keyingilarga o'rgatuvchi shaxslar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zME. Ikkinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. 8-sinf adabiyot darslik S.olim, S.Ahmedov, R.Qo'chqorov. Toshkent, 2019.
3. Adabiyot nazariyasi D.Quronov. Toshkent , 2009.